

Robert Czub

TOWARZYSTWO CZYTELNI DLA KOBIEŃ W GOSTYNIU

Towarzystwo Czytelni dla Kobiety to jedna z prężniej działających organizacji w Gostyniu. Z całą pewnością należało do najliczniejszych. Powstało 20 października 1907 roku. Celem towarzystwa było założenie własnej biblioteki oraz organizowanie spotkań i prelekcji. Na pierwszym spotkaniu swój akces zgłosiło 60 kobiet. Powołano pierwszy zarząd, który tworzyły: Maria Kobusińska – przewodnicząca, Władysława Granatkiewicz – zastępca, Pelagia Dźwikowska – sekretarz, Stefania Staśkiewicz – skarbniczka, Maria Woźniwodzka – bibliotekarka i Michalina Dabińska, jej zastępczyni. Funkcje sprawozdawczyń powierzono Sabinie Jankiewicz i Agnieszce Beczkiewicz. Członkami zarządu zostały: Wanda Psujkowska, Zofia Kiełmińska, Anna Nagler i Jadwiga Nawrocka. Wpisowe ustalono na 50 fenigów. W tej kwocie przyjęto też wysokość miesięcznej składki. Pierwsza siedziba mieściła się w użyczonym nieodpłatnie pomieszczeniu w domu przy ul. Szerokiej [dziś ul. Wiosny Ludów], należącym do Marii Kobusińskiej.

W listopadzie 1907 roku odbyło się pierwsze spotkanie poświęcone życiu i twórczości Adama Mickiewicza. Referat na ten temat wygłosił ks. Franciszek Olejniczak. Już na tym zebraniu poinformowano, że powstała biblioteczka Towarzystwa. Tworzyło ją 95 książek. Jeszcze w tym samym roku odbyło się kilka zebrań, na których wygłoszono prelekcje o Wincentym Polu, o mowie polskiej, o temperamentach, o *Odzie do młodości* i *Myśli nowoczesnego Polaka*. Prelegentami byli m.in. Maria Kobusińska, ks. Franciszek Olejniczak i Roman Borowicz. Zebrania urozmaicano wyświetlaniem obrazków z życia Adama Mickiewicza oraz deklamacjami i solowymi śpie-

wami Julii Pruskiej i Romany Czabajskiej. W tym czasie miejscem spotkań były salki w Hotelu Francuskim Kaliksta Jankiewicza i Hotelu Victoria Michała Kaczmarka.

W 1908 roku oprócz zebrań odbywały się co dwa tygodnie wykłady z literatury, które jednak po pewnym czasie połączone ze spotkaniami plenarnymi. Ponadto Jadwiga Nawrocka prowadziła przy udziale 18 uczestniczek lekcje pisowni polskiej, które odbywały się w salce szpitalnej, i kółko śpiewu. Efekty pracy muzycznej można było usłyszeć w każdy czwartek w kościele farnym podczas nabożeństwa do Serca Jezusowego.

24 maja 1908 roku zwołano nadzwyczajne walne zebranie, aby dokonać korekt w składzie Zarządu. Zamierzenia tego nie udało się jednak zrealizować. Na wniosek przewodniczącej Marii Kobusińskiej członkami honorowymi mianowano jednogłośnie ks. Franciszka Olejniczaka i Stanisława Bełzę z Warszawy. Postanowiono też zorganizować zabawę letnią i teatr amatorski, aby dochodami z imprez wesprzeć kasę Towarzystwa. Zmiany we władzach dokonały się dopiero 26 października 1908 roku na walnym zebraniu. Obowiązki przewodniczącej powierzono Anieli Ciążyńskiej. Kółko śpiewu miała odtąd prowadzić Pelagia Dźwikowska, a lekcje pisowni polskiej sekretarz Teodozja Kokocińska. Na jednym z zebrań w grudniu uchwalono ubezpieczyć bibliotekę na wypadek pożaru. Pierwszej wpłaty na ten cel dokonała Stefania Staśkiewicz.

Od 15 grudnia 1908 roku do 9 marca 1909 roku zebrania członkiń Towarzystwa Czytelni dla Kobiet odbywały się w pomieszczeniu wynajmowanym od Romana Hejnowicza. Dom stał w Rynku pod numerem 14. Jednakże od maja 1910 roku zebrania ponownie organizowano regularnie w jednej z sal Hotelu Francuskiego. Odbyło się ich 12 z referatami na temat: pracy towarzystwa, Królowej Jadwigi, kursu społecznego dla kobiet, stanowiska kobiety przed Chrystusem, chorób zakaźnych, stanowiska kobiet wobec prawa obywatelskiego w Niemczech, I i II okresu literatury, wad kobiet. Wykłady wygłosili: ks. Olejniczak, Ciążyńska, Woziwodzka, Kokocińska, Rowińska, Polaszkowa, Gładyszowa, Staśkiewiczowa i Lachowski – student medycyny. Stan członków wynosił 107 osób, w tym 2 honorowych.

9 marca 1909 roku postanowiono przyłączyć się do Związku Towarzystw Kobietych w Poznaniu. W tym czasie bardzo energiczną członkinią Towarzystwa Czytelni dla Kobiet była Wilma Rowińska z Goli. Z jej inicjatywy urządzono w sierpniu 1909 roku wystawę robótek kobiecych, która cieszyła się dużym zainteresowaniem mieszkańców Gostynia i okolicy. Zachęcony tym powodzeniem Zarząd zamierzał przyłączyć się do wystawy robótek kobiecych w Kaliszu, lecz obawa członkiń o zaginięcie przedmiotów podczas transportu przez granicę, unicestwiała te plany. Projektowana wycieczka do Gołuchowa nie doszła do skutku, porzeczano na zwiedzaniu klasztoru na

Świętej Górze. Widocznie wówczas dalsze wyprawy nie cieszyły się powodzeniem.

Członkinie Towarzystwa Czytelni dla Kobiet (1910)

Na nadzwyczajnym Walnym Zebraniu 17 stycznia 1910 roku wybrano prezesem Marię Woziwodzką. Pod jej kierownictwem Towarzystwo także się rozwijało. Zebrania odbywały się nadal w okresach miesięcznych z referatami z różnych dziedzin, m.in.: z historii, literatury, poezji, ekonomii gospodarczej, krajoznawstwa, języka polskiego, zdrowia publicznego, ogrodnictwa i pszczelarstwa, przyrody i historii Gostynia. Były też prelekcje o Joannie d'Arc i o pielgrzymkach do Rzymu i Lourdes. Prelegenci to głównie członkinie Czytelni i ks. Franciszek Olejniczak. Niekiedy korzystano z wiedzy zamiejscowych studentów, przebywających w tym czasie w naszym mieście. Deklamacje, śpiewy i recytacje uzupełniały zabrania. Wprowadzono pogadanki, które odbywały się w poniedziałki, po 15. dniu każdego miesiąca w lokalu Czytelni. Poza tym urządzano wieczory wigilijne.

Aby ukrócić proceder dalszego wypożyczania książek z biblioteki przez członków osobom, które nie należały do organizacji, postanowiono odtąd wypożyczać je każdemu zainteresowanemu za opłatą 10 fenigów od tomu. Dbając zaś o rozwój fizyczny członkiń, wprowadzono lekcje gimnastyki, które odbywały się wieczorami w sali Hotelu Francuskiego pod kierownictwem Wilmy Rowińskiej.

W roku 1912 powiększono lokal Czytelni dla Kobiet o jeden pokój. Na pokrycie dzierżawy opodatkowały się członkinie dobrowolnie po 50 fenigów miesięcznie. Urządzano wieczorki poświęcone wybitnym uczonym pol-

skim, organizowano też wycieczki poza teren powiatu, np. do Kórnik, Pleszewa, Gołuchowa, Poznania, a nawet Krakowa. Przygotowano wystawę chińsko-japońską ze zbiorów Szymańskiego z Borku. Prowadzono zbiór monet polskich i starożytnych urn z okolicy. Herbatki i wieczorki z tańcami, zabawy letnie dla starszych i dzieci oraz przedstawienia przynosiły dodatkowe wpływy dla Towarzystwa. Pielęgnowanie pieśni patriotycznych nieco zaniedbano w tym okresie, natomiast pisownia polska zjednywała sobie pod kierownictwem Michaliny Dabińskiej coraz więcej zwolenniczek. Zorganizowano również kurs wychowawczy. Przez dłuższy czas zbierano składkę na budowę pomnika w ogródkach Dzieciątka Jezus oraz na kupno fortepianu. Po kilku latach zaniechano jednak realizacji tego przedsięwzięcia, a zebrane pieniądze przekazano później na pomoc ofiarom I wojny światowej.

Odczuwając w tym czasie krzywdę wyrządzaną Polakom przez władzę pruskie, Towarzystwo zrezygnowało z organizacji zabaw. Niebawem też władze pruskie uznały organizację za polityczną, co skutkowało usunięciem wszystkich członkiń poniżej 16 roku życia. Czas wojny sprawił, że główną działalność skoncentrowano na filantropii. Wysyłano paczki gwiazdkowe żołnierzom, zbierano i naprawiano bieliznę, odzież, urządzano teatrzyki i składki na rzecz bezdomnych i poszkodowanych przez działania wojenne. Członkinie Towarzystwa zamawiały msze za poległych. Dbano też o internowanych Polaków. Nadal organizowano zebrania z prelekcjami, lecz było ich oczywiście znacznie mniej. Powołano do życia kółko matek i trzy kółka samokształceniowe.

Od 1 października 1916 roku nowa siedziba Towarzystwa Czytelni dla Kobiet mieściła się przy ówczesnej ulicy Klasztornej, w domu Grabiasa. Z końcem 1917 roku biblioteka miała 849 dzieł w 996 tomach. Towarzystwo liczyło 133 osoby.

5 marca 1918 roku na Walnym Zebraniu wybrano nową przewodniczącą. Została nią Michalina Dabińska. Spotkania odbywały się znowu regularnie. Ich tematyka odzwierciedlała aktualne wydarzenia – zbliżający się koniec wojny i nastroje niepodległościowe. Członkinie Towarzystwa zebrały 200 dzieci szkolnych, aby zapoznawać je z podstawami języka polskiego, usuniętego z nauczania kilkanaście lat wcześniej. Każda z pań zbierała do siebie gromadkę dzieci i dwa razy w tygodniu przeprowadzała lekcje. Utworzono też nowe kółko oświatowe stopnia wyższego, które prowadzone przez Jadwigę Grzędziankę i Józefę Czwojdziańską cieszyło się dużą frekwencją. Z udziałem Marii Bracikowskiej wznowiono czasowo zawieszone kółko śpiewu. W okresie letnim członkinie wyjechały na wycieczki do Osiecznej i Cichowa. Liczba osób należących do organizacji wzrosła z końcem roku 1918 do 172.

W styczniu 1919 roku prezesurę objęła Anna Paczkowska. Kontynuowano prace poprzedniego zarządu poprzez odczyty i prelekcje, których wy-

głoszono 7 na 10 zebrań miesięcznych. Zorganizowano dwie wieczornice ku czci Jana Kilińskiego i Stanisława Moniuszki oraz trzy wycieczki. 11 maja 1919 roku podczas uroczystej przysięgi Straży Ludowej wręczono jej sztandar ofiarowany przez Towarzystwo Czytelni dla Kobiet. Na gostyński Rynek przybyli wówczas: gen. Józef Dowbor Muśnicki i Adam Poszwiński – członek Naczelnej Rady Ludowej. Sztandar ten później przekazano miejscowemu Towarzystwu Powstańców i Wojaków. Radzie Miejskiej w Gostyniu tego samego dnia członkinie Towarzystwa przekazały artystycznie rzeźbiony krzyż, a pozostałe zebrane pieniądze przesyłały do Lwowa i Wilna. Zorganizowano też dla dzieci dzień kwiatka.

Członkinie Czytelni (1933)

W lipcu 1920 roku, z powodu wyjazdu na stałe z Gostynia Anny Paczkowskiej, obowiązki prezesa Towarzystwa Czytelni dla Kobiet przejęła Władysława Murawska. W tym roku zorganizowano 21 spotkań, podczas których wygłoszono odczyty i prelekcje m.in. na temat: „Żydostwo w Polsce”, „Historia literatury polskiej”, „O początkach Polski”, „O Wypiańskim”. Nadal prowadzono bibliotekę i organizowano wycieczki. Zbierano składkę na sztandar dla sióstr górnośląskich i zorganizowano wystawę malarzy polskich. W przewiezieniu obrazów z Towarzystwa Sztuk Pięknych w Poznaniu służyli pomocą skauci. Liczba członkiń spadła w tym czasie do 156 osób.

W roku 1921 powierzono prezesurę Teodozji Gładysz. Przy średnim udziale członków odbywały się zebrania z odczytami o treści religijnej, ogólnie

nospołecznej i państwowej. Wycieczki urządzono do Dolska, Kotowa, Borku i Bruczkowa. Dochód z przedstawienia i herbatki przeznaczono na plebiscyt górnośląski. Urządzono wieczornicę ku czci Teofila Lenartowicza, z której dochód przeznaczono na Macierz Polską w Gdańsku. Rozpoczęto prenumeratę czasopism: „Tygodnik Ilustrowany” i „Rozwój”.

Od 30 stycznia do 24 lipca 1922 roku w działalności Towarzystwa zapanował zastój spowodowany rezygnacją Teodozji Gładysz z funkcji przewodniczącej. Żadna z członkiń nie chciała w tym czasie poprowadzić organizacji. Dopiero w połowie roku wybrano nowy Zarząd. Na czele ponownie stanęła Maria Woziwodzka. Od tego momentu do grudnia zorganizowano cztery spotkania i wycieczkę do Krzemienia. Z dobrowolnych składek ufundowano dwa okna do budowanego gmachu gimnazjum. Lokal Czytelni przeniesiono do domu Duchinińskiego przy ulicy Klasztornej. Liczba członków obniżyła się do 130.

W roku 1923 przewodniczącą została ponownie wybrana Teodozja Gładysz. Działalność organizacji się ożywiła. W tym roku zorganizowano dwanaście wykładów oraz wycieczki do zamku kórnickiego i gołuchowskiego, a także do Mszczyczyna i Gajewa. Przygotowano do wystawienia komedię Aleksandra Fredry pt. „Gwałtu, co się dzieje”. Frekwencja była bardzo duża, a dochód z przedsięwzięcia znaczny. Część tej kwoty ofiarowano Bibliotece im. Henryka Sienkiewicza w Gostyniu, a za resztę zakupiono książki dla własnej biblioteki. Przeprowadzono też dobrowolną składkę wśród członkiń na rzecz ofiar trzęsienia ziemi w Japonii. W tym roku do Towarzystwa należały 152 osoby.

Sprzedając książki w dniu poświęcenia gimnazjum w październiku 1924 roku, Towarzystwo przyczyniło się do powiększenia biblioteki gimnazjalnej, ofiarując także kilka dzieł. Na zebraniach odbywających się regularnie co miesiąc wygłaszano wykłady i odczyty z różnych dziedzin. W 1924 roku witano uroczystie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego.

Od 15 grudnia 1924 roku funkcję przewodniczącej Towarzystwa Czytelni dla Kobiet pełniła Michalina Dabińska. Jej zastępczynią została Teodozja Babiak. Wśród członkiń Zarządu były: Władysława Granatkiewicz, Stefania Staškiewicz, Pelagia Dźwikowaka, Sabina Jankiewicz, Agnieszka Beczkiewicz, Wanda Psujowa, Zofia Kielmińska, Anna Nagler, Jadwiga Nawrocka, Teresa Czabajka, Władysława Barcikowska, Teodozja Kokocińska, Wilma Rowińska, Zofia Kleinówna, Cyryla Murawska, Kazimiera Kolińska, Zofia Zakrzewska, Maria Czwójdzińska, Jadwiga Grzędzianka, Jadwiga Krzykowska, Klementyna Szulczyńska, Helena Kaźmierska, Helena Bernakiewicz, Zofia Czwójdzińska, Marta Stobbówna, Jadwiga Janaszewska, Stanisława Bielerzewska, Janina Trzeciak, Maria Langner i Stefania Betlejewska.

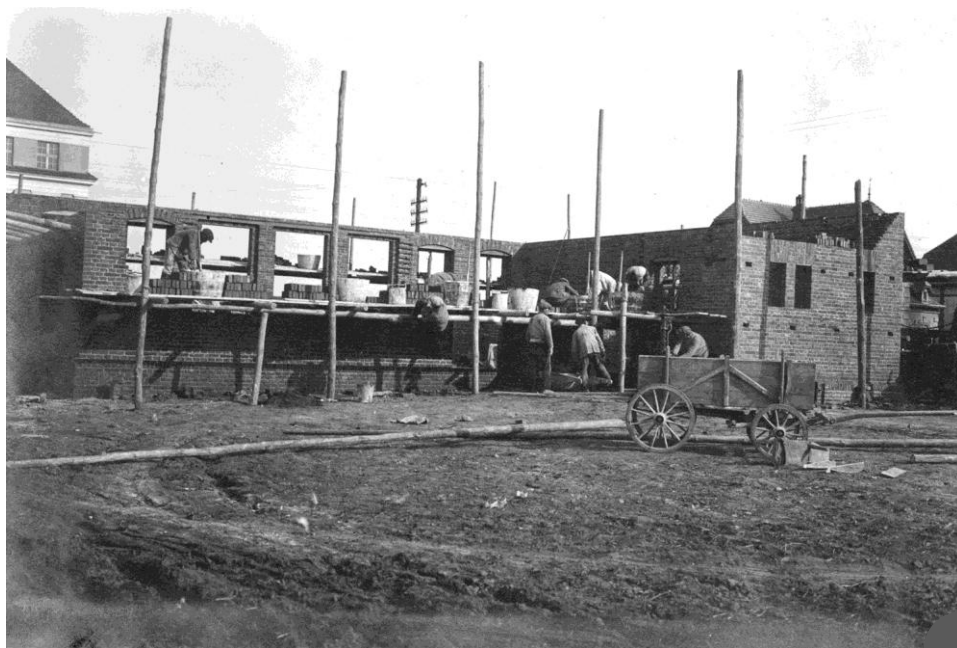
Zapoczątkowany w roku 1925 przez Teodozję Babiak kurs robótek sprawił, że powstały późniejsze bazyry i wystawy robótek ręcznych, będące chlubą organizacji i bodźcem do budowy własnego domu. W kursie brało udział 50 członkiń. Poza tym zorganizowano następujące kursy: robót klockowych – Żmudzińska, doksztalający i języka polskiego dla dziewczynek opuszczających szkołę powszechną – Chrupkówna, przyrody – Bernakiewiczówna, języka niemieckiego – Bilicka, dwa kursy społeczne – Girschhauerowa z Warszawy i kurs przeciwgazowy – dr Ludwik Babiak. Zorganizowano też wycieczki do Pępowa i do Warszawy.

1 kwietnia 1926 roku siedzibę Towarzystwa przeniesiono do domu Władysława Hejnowicza przy Rynku. Poświęcenia lokalu dokonał ks. Kazimierz Szreybrowski – proboszcz kościoła farnego w Gostyniu. Zorganizowano wycieczkę do Krobi i Chumiętek. W tym roku podejmowano gościnnie w Gostyniu Towarzystwo Czytelni dla Kobiet z Krobi. List z podziękowaniem za przyjęcie i oprowadzenie po klasztorze filipinów na Świętej Górze nadesłała Józefa Sikorska – prezes tamtejszej organizacji 20 lipca 1926 roku. Z przedstawionego przez przewodniczącą sprawozdania wynikało, że, podobnie jak rok wcześniej, urządzono kurs robótek, który ponownie cieszył się dużym zainteresowaniem. Oprócz tego prowadzono kurs doksztalający i organizowano wycieczki. Do Towarzystwa należało wówczas 170 osób.

Uroczyste otwarcie pierwszej wystawy artystycznych robót ręcznych odbyło się 8 grudnia 1927 roku w sali Hotelu Polonia Władysława Jezierskiego, przy licznych udziałem delegacji miejscowych towarzystw. Wernisaż zapowiedziała poznańska rozgłośnia radiowa. Następną wystawę urządzono w grudniu 1928 roku, a tzw. „bazar” w grudniu 1929 roku. Obie imprezy zorganizowano w sali Hotelu Polonia. W lutym 1927 roku przedstawicielki gostyńskiej organizacji brały udział w Zjeździe Okręgowym w Jarocinie. Obszerna relacja z tego wyjazdu znajduje się w *Kronice Towarzystwa Czytelni dla Kobiet*. Na spotkaniu w październiku 1927 roku poznański architekt Lucjan Michałowski dostarczył szkic nowej siedziby Towarzystwa Czytelni dla Kobiet.

Z informacji zamieszczanych na łamach „Orędownika Gostyńskiego” wiadomo, iż Towarzystwo zorganizowało w 1929 roku dla swoich członkiń wycieczkę autokarową do Goruszek i Rawicza, a także na Powszechną Wystawę Krajową do Poznania oraz do pobliskiego Lubinia i Bieżyńia. Goszczono zaś podobne organizacje z Pleszewa, Ostrowa, Kościana i Rawicza. W tym roku z biblioteki korzystały 134 członkinie, a czytelnię odwiedziło blisko 2000 gości. Ciekawostką była prezentacja cyklu obrazów przedstawiających kulturę Francji. Pomysłodawcą imprezy był ks. Franciszek Olejniczak, a zorganizowano ją w sali Hotelu Polonia. Posiadany zbiór monet polskich przekazano miejscowemu gimnazjum. Dobrowolne składki zbierano na Pomnik Serca Jezusowego w Gostyniu i organy w kościele farnym. Liczebność

członkiń osiągnęła rekordową liczbę 202. Trwający kryzys gospodarczy sprawił, że w kolejnych latach obniżał się stan członków, aż do osiągnięcia liczby 180. Poza zgonami i zmianą miejsca zamieszkania głównym powodem składanych rezygnacji była niemożność opłacania składek.

Budowa nowej siedziby Towarzystwa

7 października 1932 roku Nadzwyczajne Walne Zebranie Towarzystwa Czytelni dla Kobiet przyjęło opracowany przez Zarząd Statut, nadający organizacji osobowość prawną. Zarejestrowanie w rejestrze Sądu Grodzkiego w Gostyniu nastąpiło 14 listopada 1932 roku. 1 kwietnia 1933 roku lokal przeniesiono do domu państwa Wojczyńskich przy ul. Leszczyńskiej. 9 września 1933 roku zakupiono parcelę pod budowę nowej siedziby przy ul. 3 Maja (dziś ul. Wrocławska 257). Biblioteka składała się wówczas z 2000 tomów. Od roku 1928 zakupiono kolejnych 1040 książek, a prenumerowano: „Tęczę”, „Ilustrację Wielkopolską”, „Bluszcz”, „Kobietę Współczesną”, „Ziemię”, „Przegląd Powszechny”, „Rodzinę Polską”, „Gazetę Literacką”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Brodnie” i „Mon Ouvrage”.

Siedziba Towarzystwa wzniesiona w 1934 roku

19 października 1933 roku Towarzystwo Czytelni dla Kobiet obchodziło rocznicę 25-lecia istnienia. Uroczystą mszę świętą odprawił w farze ksiądz prałat dr Nikodem Mędlewski. Wieczorem tego dnia odbył się rocznicowy jubileusz w lokalu organizacji z udziałem ponad 120 osób. Sprawozdanie z 25-letniej działalności zaprezentowała sekretarz Towarzystwa Julia Adamczakówna. Następnie po przemówieniach przystąpiono do zwiedzania wystawy robót ręcznych. Na koniec wszystkich ugoszczono herbatą i zaprezentowano krótki koncert fortepianowy. Członkami zarządu i komisji w ostatnim okresie były panie: Michalina Dabińska, Teodozja Babiakowa, Maria Dzieżgowska, Maria Langnerówna, Stanisława Bielerzewska, Stefania Betlejewska, Bogdana Kiełmińska, Janina Kujawska, Halina Kaźmierska, Jadwiga Surzanka, Helena Bernakiewiczówna, Maria Jankiewiczówna, Maria Staśkiewiczówna, Helena Surzanka, Józefa Szymańska, Helena Naskrętówna, Maria Kowalska, Aldona Jankiewiczówna, Marta Krawczykowa, Julia Adamczakówna, Maria Prangowska, Władysława Eitnerówna i Teresa Szymańska.

Prace budowlane przy nowej siedzibie trwały od wiosny do jesieni 1934 roku. 28 października 1934 roku ksiądz prałat dr Nikodem Mędlewski w obecności władz miejskich i powiatowych, darczyńców, budowniczych i członkiń dokonał poświęcenia budynku Towarzystwa Czytelni dla Kobiet. Gmach został wybudowany w oparciu o bezpłatnie dostarczone plany przez Lucjana Michałowskiego, który jednocześnie kierował budową. Wśród licznych darczyńców znaleźli się: Zarząd Cukrowni Gostyń, Edward Potworow-

ski z Goli, Antoni Przybecki, dzierżawca majątku Czachorowo, Jan Grzysławski, Kazimierz Peisert, Oskar Klimpel, Władysław Hasiński i Stanisław Grześkowiak. Podczas uroczystości wszyscy goście wpisali się do złotej księgi i obejrzeni wystawę robótek ręcznych, prezentowaną do 1 listopada 1934 roku.

Okupant niemiecki zniszczył ogromną część książek należących do Towarzystwa Czytelni dla Kobiet. Wyzwoliciele nie byli lepsi pod tym względem wyzwoliciele. Towarzystwo Czytelni dla Kobiet wznowiło działalność w 1946 roku. Funkcjonowało do 1953 roku, kiedy decyzją władz centralnych wszystkie organizacje społeczne zostały zlikwidowane. Budynek, ocalały po wojnie księgozbiór i majątek ruchomy przejęła Powiatowa Biblioteka Publiczna w Gostyniu.

Bibliografia

Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 1460: *Informacje dotyczące założenia i działalności Towarzystwa Czytelni dla Kobiet w Gostyniu*.

Dzieje ziemi gostyńskiej, red. Stanisław Sierpowski, Poznań–Gostyń 1979.

Paweł Hübner, Stefan Markowski, *Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Gostyniu 1947-2007*, Gostyń 2007.

Kronika Towarzystwa Czytelni dla Kobiet 1924-1928, w zbiorach prywatnych.

„Orędownik Gostyński” 1919-1939.

Mirosław Piwowarczyk, *Wielkie „małe ojczyzny”. Aktywność społeczno-kulturalna gostynian w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2006.